

A Vigilia beszélgetése

Jelenits István: Interjú helyett

Berettyóújfaluban születtem. Akkoriban valóban falu volt ez, a csonka Bihar megye székhelye: friss jogi diplomájával oda került apám a húszas évek közepén árvaszéki ülnöknek. Gyerekkorom világát a családi és a személyes emlékezetnek meg az irodalomnak egymásba játszó fényei idézik fel előttem. A tisztviselőtelepen laktunk, naponta eljártunk a költő Nadányi Zoltán háza mellett. Akkoriban gyerekverseit mondogattam, később fölfedeztem „piripócsi” verseit, s bennük ámulva ismertem rá az újfalusi környezetre.

Apám — barátjával, a helybeli református pappal — előfizetett a Nyugatra. Mint irodalom iránt érdeklődő, maga is írogató ember szívesen beszélgetett versekről, költészetről Nadányi Zoltánnal. Ismerte és nagyra értékelte Sinkát, s a népi ízekre kevésbé fogékony költőbarát sokszor faggatta, miben látja az értékeit. Kecskeméti jogakadémista korában a népi írókkal állt kapcsolatban, Bajcsy-Zsilinszky köréhez tartozott. Aztán, hogy Biharra került, elhúzódott a politikától, az irodalomnak inkább figyelmes olvasója lett, s azt érezte feladatának, hogy a református vidéken kihívás, erőszakoskodás nélkül elevebbé tegye a katolikus szórvány életét. Az eucharisztikus kongresszus évében jönevű előadókat hívott Újfaluba, s elérte, hogy kivilágítsák a katolikus templom tornyán emelkedő keresztet, éjszakánként látták messze földön a tanyasiak is.

Negyvenben Váradra kerültünk, ott fejeztem be az elemi iskolát, s ott kezdtem el a régi, nyolc osztályos gimnáziumot a premontreieknél. Hatvanan voltunk osztálytársak, köztünk jónéhány székely fiú, akiket abban a reményben hoztak Váradra, hogy majd pap lesz belőlük. Akkoriban a határok közelében s a nemzetiségi vidékeken kötelező tantárgy volt a szomszéd nép vagy a nemzetiség nyelve. Nekünk is tanulnunk kellett románul: emlékszem, meglepett, hogy ezek a székely fiúk mennyire berzenkednek ellene. Próbáltam szót érteni velük, hogy ha pap lesz belőlük, hasznukra válik, ha mindenkivel a maga nyelvén tudnak beszélni, de erre nagyon keményen vágta vissza. Akkor éreztem először, milyen fájdalmak és indulatok élnek az emberek szíve mélyén.

Apámnak évi hat hetes szabadsága volt, ebből hármat nagyszüleimnél töltöttünk, a Tisza partján, hármat hegyek között. Előbb éveken át a Sátoros hegységben, oda jutottunk el legkönnyebben Újfaluból. Később a százdelői völgyben, a Jád völgyében: követve a táguló ország lehetőségeit. Készültünk Erdélybe is, de oda már nem jutottunk el, mert mindent megfordított a háború.

Emlékszem egy nyárvégi napra, amikor apámmal megálltunk egy újságáros előtt: a lapok nagybetűs cikkei hirdették, hogy a háborús események miatt két hónappal később kezdődik a tanítás. Nagyot ugrottam örömemben, apám nevetett, de szomorúan. Alig több, mint egy esztendő múlva hallottuk az ágyúörgést, közelünkbe került a frontvonal.

Váradot nem akartuk elhagyni, bár sokan menekültek nyugatra. Mint akkoriban mondták, „ejtőernyősök” voltunk ott, semmi családi kapcsolat nem kötött minket a városhoz. Szüleim mégis úgy érezték, mint fél évszázad múlva visszanézve én is, hogy Várad igazán otthonunk, akármi történik, ott kell maradnunk. Aztán egy este jött a megyei hajdú, sürgős megbeszélésre hívta a tisztviselői kart. Kihirdették, hogy néhány órán belül

ki-ki vigye a családját a megyeházára, kézipoggyással, útra készen. A megyeszékhely a trianoni határtól nyugatra költözik. Sötét volt már, amikor teherautókra szálltunk. Újfaluba, majd néhány nap múlva Derecskére kerültünk, a derecskei községhezán a nagyteremben kiterített szalmán szállásoltak el. Mint nagyobbacska fiú nyitott teherautón, a csomagok tetején utaztam. Visszanéztem az elsötétített városra: gyerekkorom, egy polgári otthon biztonsága tűnt el mögöttem. Azóta minden lakóhelyemet ideiglenes szállásnak éreztem.

Váradra, Újfaluba évtizedek múlva látogattam el újra, már piarista tanárként kerékpáros diákcsoporttal egy Székelyföldre induló hosszú túra kezdetén. Valamikor a tisztviselőtelepen fölfelé nyúltam a bicikli kormányától, hogy megfogjam a vasrácsos kerítés tetejét, s megálljak egy néhány szóra. (Emlékszem, első alkalommal felhorzsoltam a tenyeremet, mert nem fékeztem időben.) Most csodálkozva láttam, hogy a régi kerítés milyen alacsony. Váradon megkerestem a házat, amelyben valaha laktunk, és végigsétáltam a szomszédos katonakórház hosszú kertfala mellett. Akkor már tudtam, hogy ebben a kórházban néhány hétig szomszédunk volt Radnóti Miklós.

44 őszén a pesti piarista gimnáziumban kezdtem el a második gimnáziumi osztályt. Apámat besorozták, nyugatra került, amerikai fogolytáborból szökött haza 45 nyarán. Előbb a fővárosnál, majd a megyénél kapott állást, később kényszernyugdíjba küldték. Nővérem egyetemre járt, én a piarista gimnáziumba.

Kiváló tanárain voltak. Osztályfőnököm, Simon Sándor nemcsak a latin nyelvet szerettette meg velem, ő vezetett el a versek értő olvasására is. Mint a tizennyolcadik századi költők, én is előbb gyönyörködtem a latin költészetben, mint a magyarban. Bizonyára volt ebben egy adag diákos sznobizmus is, de a latin szövegekkel való foglalkozás sajátos területenkívüliséget is jelentett. Szívesen foglalkoztam matematikával is. Egyszer Pogány tanár úr — félig játékosan — meg is kérdezte, nem akarok-e matematikus lenni. „Matematikus és piarista!” Mosolyogva kitértem a válasz elől, akkor már tudtam, hogy valóban piarista leszek, bár talán nem matematika szakos tanár.

Kamaszdiákként éltem át az államosítás éveit. Később érdeklődéssel olvastam Maróti *Kolostorát*: öt Pannonhalmán érték ugyanezek a megrázkódtatások. Ebben a forgószélben az osztálytársak egészen közel kerültek egymáshoz, legtöbben azokhoz az eszményekhez is, amelyekről erőszakosan el akartak távolítani minket. Egykori tanáraink várták, hogy elhurcolják őket, egy-egy hátizsákra való könyvet széthordattak velünk. Én a Migne sorozat köteteiből vittem haza, fél délutánokon át olvastam az atyákat, főként Szent Ágostont. Tanítottam is akkoriban, korrepetáltam egy tehetséges, de hanyag osztálytársamat, fiatalabbakat is, volt egy rövidke idő, amikor többet kerestem apámnál. Ezen túl az új iskola által szervezett tanulókörökben magunk pótoltuk, amit új tanárainktól nem kaptunk meg. A cserkészéletet folytattuk a magunk módján: vízitúrákkal, táborokkal, de bibliamagyarázattal is, közös világnézeti eligazodást keresve. Akkor fedeztem fel a tanítás örömét. Arra viszont sem időm, sem pénzem nem volt, hogy magánórákra járjak nyelvet tanulni. A követségi nyelviskolákra pedig nem volt tanácsos eljárni azokban az években.

Ötvenben újra piarista diákok lettünk. Nagyrészt a régi tanárainkat kaptuk vissza, de voltak közöttük újjak is. Francia tanára nem volt a rendnek, a szűk keretben nem volt hely számukra, hiszen úgy látszott, mi vagyunk az utolsó franciás osztály. Néhány hétig nem is volt tanárunk, akkor azonban megjelent köztünk Rónay György, Sík Sándor kérésére vállalta ezt a nyelvi csoportot. Nagyon jó kapcsolat alakult ki köztünk. Meghatottan olvasom a naplót: jól esik látnom, hogy mi is sokat jelentettünk neki. Heti egy órát nekünk adott, akkor önképzőkörszerűen egy-egy francia költőről vagy irodalmi műről tartott valaki előadást, s azt vitattuk meg. Délutánonként viszont ő tartott nekünk különelőadásokat — franciákról is, akiket akkoriban fordított, de az élő magyar irodalomról is, amelyet mi alig ismertünk. Radnótiról, Illyésről tőle hallottam először. Pilinszkyről is, akinek az

unokaöccse egyébként osztálytársunk volt. Számomra különösen sokat jelentett ez a barátsággá mélyülő tanár-tanítvány viszony. Verseket írtam akkoriban, megmutattam őket, s mindjárt kért belőlük a Vigilia számára. Kedvesen mondta, úgyszólván biztatni akart, hogy vállaljak könyvismertetést, szándéka volt, hogy fiatalokat gyűjtsön a lap köré.

Érettségi után a rendi előjárók tanácsára civilként jelentkeztem az egyetemre, hogy négy éven át ne foglaljak le egy helyet a rend szűkre szabott növendékkeretéből. Friss piarista érettségivel nemigen reméltem, hogy fölvesznek a bölcsészkarra. Várakoztunk a felvételi beszélgetésre, s közben a termen át fiatal tanársegédek korrektúralapokat vittek a bizottság elnökének: büszkén lobogtatták, mi meg kíváncsian lapoztuk őket. Az elnök Klaniczay Tibor volt, a korrektúra fiatalkori nagy Zrínyi-monográfiájának néhány íve. Mikor elébe kerültem, többek közt megkérdezte, miket olvasok. Hogy, hogy nem, egészen gyanútlanul akkortájt olvastam Zrínyi prózai írásait, rájuk tereltem hát a szót, gondoltam, ez kedvére lesz. Nem számítottam rosszul. Néhány mondat után közölte, hogy a latin szakon, amelyre valójában jelentkeztem, kevés a hely, de magyar szakosnak fölvesznek, ha elfogadom.

Az egyetemen elképesztő viszonyokat találtam: ötvenegyet írtunk akkor. Egy évfolyamtársunkat kis híján kivágták, mert azt találta mondani, hogy Baudelaire-t tartja a világirodalom legnagyobb költőjének. Utolsó pillanatban mentette meg zsidó származása: egy üldöztetést már át kellett élnie. Nyugodtabb tudományos elmélyedésre a nyelvészek között találtam lehetőséget. Ligeti tanszékén hallgattam mongolt, bevezetést a mongol filológiába. Katonai jegyzeteimet is mongol betűkkel írtam, így aztán hiába próbálták ellenőrizni őket. A nagy irodalmi kollégiumok közül legföljebb Szauder előadásaira emlékszem szívesen. Vigasztalásomra szolgált, hogy két éven át hallgathattam Keresztury Dezső magántanári előadását Kemény Zsigmondról. Ketten jártunk ezekre az órákra, de a társamról hamarosan kiderült, hogy matematikus, és rokona is Kereszturyinak. Úgy éreztem, ő kevesebbet számít. Kereszturyinak akkoriban jelent meg egy kis verseskötete, a *Dunántúli hexameterek*. Máig sem tudom, észrevette-e a róla szóló recenziót a Vigiliában, s ha igen, tudta-e, hogy az aláírt Tótfalusy név az ő egyetlen bölcsészhallgatóját rejti. Vizsgázní is eljártam hozzá az OSzK színháztörténeti osztályára. Egyszer megszakította az előadását, és biztatott, nézzük meg a színházban Illyés Gyula darabját, az *Ozorai példát*. „Végre szép magyar beszédet hallhatnak!” Latin-, görögszakos barátaimmal eljártam Szabó Árpád Homérosz-óráira. Révay Józsefet is hallgattam, szintén másodmagammal, patrisztikus témáról adott elő. A nyelvészek közül máig hálással Pais Dezsőt és Bárczi Gézát vallom mestereimnek. Egyetemi éveim második felében megismertem a modern francia stilisztikát, annak eredményeit próbáltam a magyar stíluskutatásban alkalmazni. Ilyen témáról írtam szakdolgozatomat. Utolsó egyetemi évemben Bárczi Géza hívott, hogy legyek aspiránsa. Le is tettem a minősítő vizsgát, de aztán köszönettel jelentettem neki, hogy a piarista rendbe fogok belépni. Nagyott nézett, de ellenvetés nélkül és érezhető tisztelettel tudomásul vette elhatározásomat.

Ugyanekkortájt Rónay Györggyel is meg kellett beszélnem ezt a lépést. Érdekes, őt jobban meglepte a dolog, nagyon korrektül ellenvetéseket is tett, akkor éreztem, számított arra, hogy az elkövetkező években együtt dolgozhatunk legalább valami szellemi tábor összetartozó tagjaiként, s ezt viszont nagymértékben gátolja, csaknem lehetetlenné teszi, ha szerzetes leszek. Mindjárt megértettem, hogy igaza van (harmincöt év után azt kell mondanom: pontosan látta, amire figyelmeztetett), s azóta is hálás vagyok azért, hogy kérdéseivel érettebbé tette döntésemet.

Egyébként is torokszorító pillanat volt ez. Én legfőbb hivatásomnak egészen egyértelműen a diákok szolgálatát láttam, arra akartam rátenni az életemet. Csakhogy akkoriban nagyon bizonytalan volt a meghagyott néhány szerzetesrend megmaradása. Mindenki úgy érezte, könnyen fordulhat úgy a helyzet, hogy bezárják a maradék nyolc iskolát is. Akkor

viszont épp a rendbe való belépés, amelyre oly régóta készültem, vágyakoztam, szakítottam volna el egyszersmindenkora a tanári, nevelői munka lehetőségétől. Mély lélegzetet vettem, és nem törődtem a pillanatnyi helyzet, a világi okosság paramétereivel. Azóta harminc éves tanári gyakorlatra tekinthetek vissza. Mindegyik évet külön ajándékként fogadtam.

Maga a szerzetbe lépés — természetesen — minden zűrzavar nélkül is újabb tanulmányi éveket jelentett számomra, hiszen az újoncév után be kellett fejeznem teológiai tanulmányaimat. Egyetemi éveim alatt civil hallgatóként bejártam a Hittudományi Akadémiára, s a félévek végén rendszeresen kollokváltam is. Így a rend oda küldött vissza, három év alatt el is végeztem a hiányzó tárgyakat, letettem a szigorlatokat, és megszereztem a doktori címet.

Életemnek erre a legvédehetőbb, legrejtőzőbb korszakára esett 1956. Manapság annyit ötvenhatos emlékezés jelenik meg: egyre különösebbnek érzem, hogy épp akkor szelíden, de egészen egyértelműen eltávolított a közélettől — nem tudom másként mondani — Isten kifürkészhetetlen akarata. Már nem voltam novícius, de mint első éves kispapnak, a rendházban volt a helyem. November negyedikén mentem ki Budafokra, természetesen gyalog, hogy meglátogassam a szüleimet. A Körtéren találkoztam egy egyetemista nyelvész barátommal. Egy évvel fiatalabb volt nálam, azon a nyáron szerezte a diplomáját, akkor töltötte három hónapos katonai szolgálatát. Nyűtt katonaköpenyben, kialvatlan arccal röpcédulákat osztogatott. Nagyon félt, igyekezett gyorsan túladni rajtuk. Egy csomót mindjárt a markomba nyomott, én meg hazahoztam a rendházba, este bedugtam az íróasztalom fiókjába. Éjszaka házkutatásra ébredtünk. Berontottak a mi szobánkba is, egy civilruhás férfi fél kezét csipőre tette, fél kezével rátámaszkodott az íróasztalomra, s felszólított, ha van nálunk valami propagandaanyag, adjuk át szépszerével, ha ők lelik meg, baj lesz belőle. Álomból riadva eszembe sem jutott, hogy épp az ökle alatt van a röpcédulacsomó. Nem szoltunk semmit, kutatni kezdtek a szekrényeinkben, s ez a civilruhás mindvégig ott állt, igyekezett uralkodni a fáradtságán, folyvást az asztalra támaszkodott. Előkerültek különös betűkkel írt héber jegyzeteim. Kérdezték, mik ezek, s mikor megmondtam, elköszöntek. Akkor már tudtam, hogy a kutatás rosszabbul is végződhetett volna.

Volt, aki meghalt akkor a barátaim közül: egyik őrsvezetőnk sírját most áldottam meg, június 16-án a 303-as parcellában. Néhányan nyugatra mentek, bár az én közvetlen baráti körömből viszonylag kevesen. Mellettem zajlott a központi szeminárium növendékeinek meghurcolása. Ez is egyháztörténelem már: Salacz-Adriányi könyvet ír róla.

59 nyarán doktoráltam. Az avatáson a reverenda alatt kiránduló ruhát viseltem, alighogy vége lett az ünnepségnek, indultam egy kerékpáros csoport után, vonattal értem utól őket, s mint tanárjelölt, a vezetőtanár segédjeként végigkarikáztam velük a Bükköt meg a Mátrát. Karácsony előtt az egri szeminárium kápolnájában szentelt pappá Kovács Vince püspök úr. Az 59/60-as tanévben a rend pesti gimnáziumába kaptam beosztást, majd Kecskemétre helyeztek, öt évig ott voltam tanár és diákokthoni nevelő.

Kecskemét mindössze nyolcvanhat kilométerre van Pesttől. Ezt az utat akkoriban jó néhányszor megtettem kerékpáron is, ha valamit el kellett intéznem, meg kellett vennem (például részcsavarokat csónaképítéshez), összekötve a hasznost a kellemmel: a pesti látogatást egy kis mozgással és levegőzéssel. Ilyenkor sietnem kellett. Délben indulhattam Kecskemétről, másnap hajnalban kerekézhettem vissza, hogy az óráim kezdetére otthon legyek. Szabadnapja akkoriban nem volt a piaristának. Ez azt jelentette, hogy ezekben az években nagyon határozottan elszakadtam barátaimtól s attól a környezettől, amelyet gyerekkorom óta Budapest jelentett számomra. Nem éreztem ezt veszteségnek, inkább örültem, hogy egészen a diákoké lehetek. Tanári, nevelői pályám gyönyörű szakasza volt ez, amikor a diákok koruk szerint nem fiaim, hanem öccsém lehetek volna.

Abból, amit odáig a budapesti környezet nyújtott, fájdalmasan a kirándulások lehetősége hiányzott. Az alföldi gyalogséták nem pótolták a hegymászást. A Dunát is nélkülöztem, bár kerékpárral le-leruccantunk a Tiszára, s ott igyekeztünk felújítani az iskola csónakállományát (azért kellett a rézcsavarok). Maradt a kerékpár: ritkán egyedül, többnyire diákcsoportokkal, akkoriban még könnyebben lehetett haladni a főforgalmú utakon is. Nyaranta országjáró túrára indultunk, a hatvanas évek elején az is lehetővé vált, hogy átlépjük a trianoni határokat. Bejártuk — egyelőre a Felvidéket, elkarikáztunk Krakkóig, Czeszochowáig. Útikönyvek nemigen voltak még, térképet is nehezen találtunk, alig-alig tudtunk felkészülni a látnivalókra. Azért Illés Endre emlékező írását elolvastuk Lőcse és Csütörtökhely között a tölgyekre épült városról. Valójában együtt fedeztük fel a tájat és a műemlékeket is, olyasmit „magyaráztam”, amiről magam sem tudtam sokkal többet a rámbízottaknál. A fricsi kastélyra például egészen véletlenül akadtunk rá, amit tapostuk a pedált, hogy följussunk a Branyiszkóra: máig is büszke vagyok rá, hogy elhanyagolt állapotában is szemünkbe ötlött. Megcsodáltuk, azóta sem felejtettük el. Ezek az utak valójában ugyanazt jelentették, mint az iskolaév során a tananyag első feldolgozása: a világ közös felfedezésének öröme, egyúttal saját lehetőségeinknek, erőnk határainak kitapogatását. A kerékpár nagyszerű eszköz a távolságok meghódítására. Körülbelül úgy halad vele az ember, mint régen a lovasok haladtak. Messziről föltűnik egy város, lassan közeledünk hozzá, esetleg fél napba telik, míg elérjük, felkészülhetünk a megérkezésre. Aztán meg emlékeket forgatunk magunkban, egyeztetjük a látottakat azzal, amit Mikszáthnál, Krúdyban olvastunk. A kerékpáros egész mivoltával benne van a tájban, rá van utalva az emberekre is. Vízet kér, eső előtt menedéket, várakozik egy fogorvosi rendelésen, ha megfájdult a foga, s töri a fejét, hogy sikerül majd elmagyaráznia, miféle segítségre volna szüksége. Nem hetykén, leereszkedően, hanem alázatosan köszön rá az emberekre, ez a legkedvezőbb útja az ismerkedésnek. A Csorba-tó mellől fölmásztunk a Rysyre, ezt később is megtettük, ha arra jártunk, és nem volt rossz az idő. Első kerékpárutam előtt egy Ibusz szervezte társasutazáson bejártam ezt az utat, hogy ne vaktában vágjak neki, egyébként azelőtt magam sem ismertem a Tátrát, magas hegyek közt sem jártam soha. A diákoknak meg éppen újdonság volt minden, amit bejártunk. Többségük alföldi fiú volt, hegyet inkább csak alulról látott, ha a szüleivel Pestre ellátogatott.

Diákjaim körén nemigen néztem túl, annál kevésbé, mert egyszer, mindjárt kecskeméti tartózkodásom elején megpróbáltam ezt, és sajátos akadályba ütköztem. A kecskeméti művésztelenen dolgozott akkor Barta Lajos, azokat a lovakat mintázta, amelyek azóta is ott állnak a Gellérthegyen, a gyerekek játszóterén. Bejárt hozzánk misére, és egy prédikáció után megkeresett. Meghívott a műtermébe, összebarátkoztam nála egy fiatal festővel. Egy idő múltán közös kiállítást rendeztek a művelődési házban, meghívtak rá. A szokásos megnyitón kívül értékelő beszélgetésre is hívták a megjelenteket. Ezen aztán a szocialista realizmus nevében keményen nekítámadtak a két nonfiguratív művésznek. József Attilát kérték számon rajtuk, a proletárművészetet. Barátaim nem voltak szavakész emberek, úgy éreztem, kell valamit mondanom, nem is a védelmükben, hanem hogy az igazsághoz közelebb kerüljünk. József Attila is izgatott. Idéztem az *Ars poeticá*-t: „Ehess, ihass, ölelhess, allhass, a mindenséggel mérd magad!” Valami olyasmit fűztem hozzá, hogy a szocialista realizmus megbecsült művészei ennek a programnak inkább az első felére figyelnek, nem csoda hát, ha akadnak, akik ezt átlépve, minden igyekeztüket a program második felének megvalósítására szentelik. Úgy vélem, ez nem kevésbé József Attila-i törekvés, mint az, amit számon kérnek rajtuk. Nagy tapsot kaptam, s talán ez volt a baj. Mindenesetre másnap egy detektív kereste föl az igazgatómat, kérdezősködött, hogy kerültem a megnyitóra, hogy mertem beleszólni a város szellemi életébe, ez hatáskör-átlépés. Az igazgató intett, legyen óvatosabb. Eszembe jutott Illyés *Egy mondata*, s eltűnődtem, mit is jelent az az egyházpolitika, amely a kereszténységet a templomba, a piaristát az iskolába akarja bezárni.

Később újra meg újra át kellett élnem — már-már a ráismerés derűjével — hasonló helyzeteket. Például, amikor Rónay György halála után az Új Ember rámbízta azt a féltenyérnyi területet, amely addig hétről hétre az ő írásait közölte. Verselemzéseket kezdtem írni, nem-szakemberek, a lap olvasói számára, hogy a mai líra nyelvét, világát megismertessem velük. Meggyőződése, hogy annak, aki Isten szavát érteni szeretné, el kell igazodnia az emberi szó kalandjaiban. Néhány héten át csodálatosan ment is a dolog: életemnek talán legsikeresebb vállalkozása volt ez. Leveleket kaptam a legkülönbözőbb helyekről. Költők fejezték ki az örömüket, hogy verseikről értő és figyelmes mondatokat írtam. Apám barátja köszönte, hogy megközelíthetővé teszek számára olyan költőket, akiknek megértéséről már lemondott, mert úgy érezte, képtelen áthidalni a nemzedéki különbségeket. Volt, aki azt mondta, épp arra készült, hogy lemondja az Új Embert, de most megújítja az előfizetést. Aztán egyszerre mi történt? Ez a vállalkozás is hatáskör-átlépésnek minősült. Az Új Ember hitbuzgalmi lap, ne ártsa magát az irodalom ügyébe! Az elemzett versek költői nem hívő emberek, mit keres a róluk szóló ismertetés egy katolikus hetilapban?

Mindez, persze jóval később történt. Akkor, Kecskeméten más dolgok miatt szorult a bocsorom. Valaki regisztrálta, hogy érettségire készülő osztályommal a szovjet irodalomból az Ivan Gyenyiszovics egy napját dolgoztattam fel, épp akkor, 1963-ban jelent meg az Európa kiadónál. Igazán mondhatom: a szovjet irodalom érdekében tettem, ezt azonban akkor aligha lehetett volna védelemként felhozni. Nem is volt hol védekezni. Előljáróim jobbnak látták, ha Pestre helyeznek.

Itt a gimnázium legfiatalabb tanára lettem, sokáig maradtam is a legfiatalabbak egyike, egykori tanárain kollégája. Amikor aztán ők hirtelen megöregedtek, egyszerre azon vettem észre magam, hogy csupa fiatalabb jár-kei körülöttem. Mintha a mi korosztályunknak ez lett volna a sorsa: sohasem érezhettük úgy, hogy most igazán ránk van bízva az, aminek szolgálatára vállalkoztunk. De lehet, hogy ez csak perspektivikus tévedés, vagy szükségszerű sorsa minden korosztálynak.

Kecskemétem nagyon szerettem, fájó szívvel hagytam ott, de Pesten is jó volt a diákokkal együtt mozogó, gondolkodó fiatal piarista szerepébe beállni. Szinte minden vasárnap kirándultam, nyaranta nemegyszer öt nagy túrát is végigcsináltam, egyenként átlag tíz naposat. A nyári (és téli) túrák köre tágult. Bejártuk újra a Felvidéket, de hamarosan Erdélyt is. Kerékpárral Várad, majd Arad felől eljutottunk Brassóig, a Székelyföldre. Gyalog bejártuk a Hagymások vidékét, át-áteszkedve a moldvai kolostorok közé. Farkaslakáról mi hoztuk haza az első fényképeket a Szervátiuszok Tamási-emlékművéről. Épp akkor rendezett Tamási-kiállítást az Irodalmi Múzeum, elkérték, ki is állították a fotókat, minket, persze, gondosan levágtak róluk, de hát nem is akartuk magunkra vonni a közfigyelmet. Néhány nyáron eljutottunk a lengyel tóvidékre: sikerült ott kajakokat bérelnünk. Egyszer, egy csapadékos nyáron megpróbáltunk végigmenni kenuval a Poprádon. Az volt a tervünk, hogy a Dunajecen s a Visztulán át Krakkóig evezünk, de iszonyú esőket kaptunk, haza kellett küldenünk a kenukat, s végül vonattal mentünk Krakkóba.

Mi készítetett arra, hogy egyre többet s folyton újat próbáljunk? Nemes Nagy Ágnes akkoriban fejtegette: „Ne mondd a mondhatatlant, mondd a nehezen mondhatót!” Minket sem szenzációéhség, kalandvágy vezetett, hanem a lehetőségek tágitására irányuló alázatos, de szívós törekvés. Szerettem volna testemmel s nemcsak elmémmel bejárni azt a történelmi erőteret, amelyhez életem, hivatásom fűződik, azt a földet, amelyet hazámnak mondhatok. Jövőre nyíló tervezgetésemben már akkor megjelent az a gondolat, milyen jó volna egyszer ilyen kerékpáros csoporttal a régi zarándokutakon eljutni Rómába. Ki hitte volna, hogy ezek az álmodozások egyszer megvalósulhatnak?

De a világ felfedezésére nemcsak a nyári túrák adtak alkalmat. A pesti diákok érdeklődése fűgőbb volt, mint a kecskemétié. Először csak hittant tanítottam a

gimnáziumban, de kialakult egy baráti körtünk, amelyben az élő irodalomról volt szó. Világnézeti kérdések a modern irodalomban — ezt a címet adhattuk volna beszélgetéseinknek. A tucatsnyi felsős diák között ott volt Esterházy Péter, Tarján Tamás, az ő írásaikban később meg-megjelent az együtt töltött délutánok emléke.

Olyan jól megvoltam velük, hogy nem vágyódtam felnőttek közé, szerkesztőségbe vagy más asztaltársaságba. Sík Sándor már nem élt akkor, igaz, hozzá mint szerkesztőhöz azelőtt sem volt sok közöm. Rónay György biztatott, s örömmel közvetítette írásaimat a Vigiliába, mégis egyre világosabban láttam, meg kell őriznem a kívülállásomat. Abbahagytam a versírást is, észrevétlenül, mégis naptárszerűen rögzíthető események kapcsán.

1967-ben a Vigilia egyik őszi számában három versem jelent meg, köztük az egyiket különösen fontosnak éreztem. Hogy, hogy nem, lemaradt az utolsó verssora. Kértem, igazítsák helyre, de megmagyarázták, hogy a korrektúrát egy idős hölgy végzi, s ha helyreigazítást kérek, megbüntetik. Az olvasók közül, úgy látszik, senkinek sem tűnt fel, hogy az én számomra annyira kedves vers befejezetlen. Volt, aki gratulált is hozzá, nem vette észre, hogy egy rímet kívánó sora a levegőben maradt. Mindezt nem személyes bántalomként éltem át, annál sokkal súlyosabb kétségek támadtak bennem: van-e értelme versekkel bíbelődni, ha csak ennyit ér egy vers. Míg ezen törtem a fejem, megjelent a Vigilia következő száma, ismét egy versemmel, amelyet — kissé radnóti módorban — hendekaszillabusokban írtam. Mit tesz Isten? Annak is lemaradt az utolsó sora. Egy darabig még tréfálkoztam magamban, hogy eztán majd „Tizenkilenc sor az ősről” s hasonló című verseket írok, de aztán — szinte nélkülöm — úgy dőlt el az egész, hogy többet nem írtam verset.

Valójában mégsem történt ez egészen gondtalanul. Sokszor eszembe jutottak Illyés sorai: „Nem lehet tisztességes ember, / ki a versírást abbahagyja. / Az igazmondást hagyja abba.” Magam mentségére Csokonait kerestem elő: „A verscsinálás nem poézis; mert ez a gondolatoknak, a képzelődésnek, a tűznek természetében és mind ezeknek felöltöztetésében áll: a verscsinálás pedig csak a szózatok hangjának bizonyos regulára vételére, a külső elrakására ügyel, hogy azok harmóniával szálljanak az ember fülébe. Ahonnan lehet valaki jó poéta, ha mindjárt verset nem ír is; és ellenben jó verseket írhat valaki, de azért nem poéta.” Szívesen gondoltam úgy, hogy az, ami korábban versírásra ösztönzött, nem veszett el, az igazmondást nem hagytam abba, valami sajátos „lírai hitelem” lehet papi, tanári, nevelői tevékenységemnek. Van, persze, gyalogosabb magyarázat is, hogy azért sikerült abbahagynom a versírást, mert nem is volt igazi költői elhivatottság s tehetség bennem.

Sokat nem lehetett ezen morfondírozni. Ha már magam nem írtam verseket, másokat igyekeztem a költészet szeretetére rákapatni. Talán tanítványaim közt nem volt igyekeztem eredménytelen, másutt nem sok nyoma támadt. Riadtan látom, mennyire csökken az irodalom becsülete az egyházban, mintha a vers csak cifraság volna, amire nehéz időkben nem telik. Papok és művelt világi keresztény fejek sem értik, amit pedig Pilinszky itt a közeliünkben oly tündöklően megfogalmazott, hogy a költészet egy teljesebb öszinteségnek, vagyis az igazsággal való teljesebb találkozásnak színtere. Tények helyett magát a valóságot tárja elénk. Mások leleplezése helyett önmagunk fölfedezésére bátorít. Sokszor kérdezem magamtól, hogy lehet liturgikus megújulást, a Biblia értő olvasását szorgalmazni ott, ahol fül és szív süket a költészetre, s a fordításokban legfőljebb nyelvhelyességi kérdésekig jutunk. Ezért néztem aggódva azt a folyamatot is, amelynek során a Vigilia megváltoztatta eredeti jellegét, s megszűnt irodalmi folyóirat lenni.

Amikor Pestre kerültem, nemcsak a gimnáziumba kaptam tanár beosztást, hanem rendi teológiai főiskolánkon is át kellett vennem a biblikus tárgyak tanítását. Ez nagy feladat és óriási ajándék volt. A hittudományi akadémián inkább a spekulatív tárgyak vonzottak, most észrevettem, hogy a Biblia tanulmányozása közben hasznát látom a költészettel, az irodalomtörténettel és a nyelvészettel kapcsolatos érdeklődéseimnek és tapasztalataimnak.

Hamarosan nagyon jó könyvek kerültek a kezembe, s a felfedezés izgalmával dolgoztam bele magam a modern biblikus szemléletbe. Kialakult bennem az a meggyőződés, hogy bármekkora veszteségei voltak is a kereszténységnek az újkorban, mindnél többet érő nyeresége, hogy újra felfedezte magának a Bibliát. Sokan tartanak attól, hogy a modern biblikus módszerek tudós fontoskodása elébetolakodik a Szentírás természetfölötti üzenetének. Lehet, hogy megvan ennek a kockázata, de ha okosan használjuk azt, amit a tudomány rendelkezésünkre bocsát, nagy-nagy segítséget találunk benne, hogy a sugalmazott könyveket ne a tisztelettől vigyázba merevedve, hanem az élő Isten élő üzeneteként olvassuk. Erre próbáltam példát adni egy kötet elmélkedésben, amely a pesti diákokkal végzett reggeli imádságokból született. Szakembernek a biblikus tudományokban nem érzem magam. Hogy azzá váljak, ahhoz néhány évre külföldre kellett volna mennem, vagy legalább itthon „főfoglalkozásban” ezeknek a stúdióknak kellett volna szentelnem magam.

Egy szó, mint száz: több mint huszonöt év úgy szaladt el a fejem fölött, hogy utólag nem nagyon látom a nyomát. Pedig mindig lélekszakadva éltem, s igyekeztem megfelelni azoknak a feladatoknak, amelyek állapotomból következtek. Egy ideig részt vettem a liturgikus szövegek fordításában (nagyon szerény mértékben; felelős inkább azért vagyok, amit nem tudtam megtenni). Bekapcsolódtam irodalomtörténeti vállalkozásokba is, írtam néhány dolgozatot olyan témákról, amelyek valóban érdekelték. Az *Imitatio Christi* fordítása úgy tartozik az életembe, mint más emberébe egy kalandos szerelem. Egy darabig hónapról hónapra írtam erkölcsi kisesszékét a Vigiliába, olykor-olykor valami sorozatot az Új Emberbe. Sosem próbáltam kötetbe gyűjteni őket, inkább Piliinszky János írásait rendeztem sajtó alá. Saját dolgaimat alkalmi jellegűeknek tekintem, olyan műveknek, amelyek a pillanat szorításában születtek.

Legnehezebb iskolai munkámról és szerzeteséletemről írni. Nem mintha ez eseménytelen lett volna. Külső szemlélő talán azt hiszi, negyven év alatt változhatatlan medrében csörgedezett nálunk az élet. Valójában sok minden változott a látszólag ismétlődő adatok mögött. Ahhoz azonban, hogy erről számot adjak, akár magamnak is, egy új elszánásra lesz szükség. Sokszor eszembe jut Mária és Márta története. Mária „a jobbik részt választotta”. Úgy látszik, „részek” jutnak nekünk, félig-meddig magunk választjuk őket, félig-meddig minket választanak ki rájuk („kimondhatatlan ujjal” — mondaná Babits). Én abban a részben, ami nekem jutott, mindig megtaláltam az örömet, életem értelmét is.

Egyébként sokszor eltűnődtem az emberi életnek egy érdekes sajátosságán. Amikor döntések, választások előtt állunk, egyformán valós lehetőségek közül ragadunk meg egyet. Átérezzük lépésünk felelősségét, egy kicsit büszkék is vagyunk arra, hogy áldozatot hoztunk, lemondtunk érte valamiről. Így fordult Péter is Jézushoz: „Mi mindenünket elhagytuk, mi lesz a jutalmunk?!” Később, visszanézve másképpen látszanak a dolgok. Az akkor egyformán valós lehetőségek közül épp a ténylegesen megragadottból azóta valóság lett, a többi viszont szétfoszlott, mintha nem is lett volna igazi lehetőség. Ilyenformán fölmerül a gondolat: nem volt-e tévedés, önámítás, amit akkor éreztünk. Hátha nem a mi elszánásunk volt jelentős, hanem azok az erők, amelyek kivédhetetlenül magukhoz rántottak, és meghatározták életünk irányát. Hátha mind olyasmiről mondtunk le, ami nem is lehetett volna a miénk. Ezeknek a gondolatoknak a nyomán elpárolog a büszkeségünk, s nagyon átérezzük: egyszer majd egészen üres marokkal kell Isten elé lépni. De nem épp ebben van-e minden reményünk?

Öt éve a magyar piarista rendtartomány főnökévé választottak rendtársaim, s három év múlva, amikor megbízatásom lejárt, újra rám esett a választásuk. Orvosbarátaim szorgalmazták mostanában, hogy egy-egy kórház igazgatását bizzák valamelyik osztály főorvosára, munkája mellett elláthatja, tán jobban is, mint aki csak az igazgatást tekinti feladatának. A rendtartomány vezetését így vállaltam én is tanári, nevelői munkám ráadásaként. Vannak ennek káros következményei, van valami sajátos értéke is.

Nemrég beállított rendházunk portájára egy derekasan felárvalányhajazott idősödő úr, nyilván öregcserkész. Pattogva mondta, hogy Sík Sándor öröksége méltatlanra szállt: a piarista rendfőnök gátolja a cserkészek működését, de nem is csoda, hiszen Grósz Károly idején került a hivatalába, s egy meghaladott hatalmi csoport elkötelezettje. A cserkészet újjászületésével kapcsolatban voltak, vannak is aggodalmaim. Nem azért, mert egy régi, hirtelen meghaladottá vált politikai helyzet megalkuvásai élnek bennem, hanem épp az ilyen árvalányhaj-lobogtató öregurak miatt. Ezen aggodalmak azonban nem gátoltak meg abban, hogy minden utat szabaddá tegyek azok előtt, akik rendünkben a cserkészélet újjászervezésére vállalkoztak. Az eset annál inkább elgondolkoztatott. Eszembe jutott Petőfi sora, amely diákkoromban sokat foglalkoztatott: „s ott hagyjanak engemet összetiporva”. Talán — így vagy úgy — valóban össze kell tapostatnunk, s akkor alapjában véve mindegy, hogy kitől.

Az embernek hatvan körül az életre és a halálra egyaránt fel kell készülnie. Azért imádkozom, hogy ami előttem áll, ne visszavonása, hanem folytatása és teljesevése legyen annak, amire életem elmúlt évei vezettek. S hogy a legutolsó fordulón minél kevésbé legyek terhére társaimnak, akikkel közös a szolgálatom.

KÁNTOR ZSOLT

Ima az álomban

Régész egyedüllét. Az önmagad iránti részvét
mély bányatavából fölmerül egy rózsza.
Arc van a szírmok között. Jézus Krisztus.
Ahogy megmozdulsz ima közben,
behullsz egy másik létbe. Átbújsz szám-
rendszeren, idő-drapérián.
Egy másik nembeliség ígérete.
Szakadoznak a hivalkodás indigói.
Kibillensz a maszkból. Se múmia se démon
nem ijeszt, csak a lelked árnyai sötétednek el.
Lehúzza a mélybe a szállongó árny-foszlányokat,
a messze vizén át látod: a bűvár-lárva
szigonnyal közeleg. Valami elvonta figyelmedet
az örök dolgoktól.